

**MA'NAVIYAT VA MA'RIFATNING JAMIYATDAGI O'RNI VA
AHAMIYATI**

Ilmiy maslahatchi Samatov Xurshid Ulmasjonovich

*Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali falsafa
fanlar dotsenti.*

Xayrullojev Muhammadali Lutfullo o'g'li

*Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Samarqand filiali
"Kompyuter injiniringi va sun'iy intellekt" fakulteti KI 25-01 guruh talabasi.*

Annotatsiya. *Mazkur maqolada ma'naviyat va ma'rifat tushunchalarining falsafiy va ijtimoiy mazmun-mohiyati, ularning inson kamoloti hamda jamiyat taraqqiyotidagi fundamental o'rni keng yoritilgan. Globallashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlash, "ommaviy madaniyat" xurujlariga qarshi mafkuraviy immunitetni shakllantirishda ushbu tushunchalarning ahamiyati tahlil qilinadi. Maqolada ma'naviyat va ma'rifat uyg'unligi Uchinchi Renessans poydevorini barpo etishdagi asosiy omil sifatida ko'rsatib berilgan.*

Kalit so'zlar: *ma'naviyat, ma'rifat, axloq, tarbiya, jamiyat, yoshlar, Uchinchi Renessans, g'oyaviy immunitet, bilim, tafakkur, milliy qadriyatlar.*

Kirish

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichi — intellektual salohiyat va axborot texnologiyalari asridir. Bugungi kunda jamiyatning qudrati faqatgina uning iqtisodiy resurslari yoki harbiy salohiyati bilan emas, balki fuqarolarning ma'naviy yetukligi va ma'rifiy darajasi bilan o'lchanmoqda. Zero, moddiy boyliklar vaqtinchalik, ammo ma'naviy meros va bilim boqiy qudrat manbaidir.

Ma'naviyat va ma'rifat tushunchalari o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, inson hayotining "ikki qanoti"ga qiyoslanadi. Ma'naviyat insonning ichki ruhiy olamini tartibga solsa, ma'rifat uning tashqi dunyoni anglash va o'zgartirish quroli bo'lib xizmat qiladi. Davlatimiz rahbari ta'kidlaganidek, "Agar jamiyat hayotining tanasi iqtisodiyot bo'lsa, uning joni va ruhi ma'naviyatdir". Shu nuqtai nazardan, ushbu

tushunchalarni chuqur o'rganish va yoshlar ongiga singdirish davlat ahamiyatiga molik masaladir.

Asosiy qism

Ma'naviyat – Jamiyatning Axloqiy Tayanchi

Ma'naviyat — bu insonni hayvondan ajratib turuvchi, uni yuksaklikka ko'taruvchi ruhiy kuchdir. U insonning vijdoni, e'tiqodi, or-nomusi va vatanparvarlik tuyg'ularini o'z ichiga oladi. Ma'naviyatli inson nafaqat o'z shaxsiy manfaati, balki xalqining baxti va vatanining ravnaqi haqida qayg'uradi.

Ma'naviyatning asosiy tarkibiy qismlari:

- **Axloq va odob:** Insonning jamiyatda o'zini tutishi, kattalarga hurmat va kichiklarga izzatda bo'lishi.
- **Vatanparvarlik:** Milliy o'zlikni anglash, tarixdan g'ururlanish va ajdodlar merosini qadrlash.
- **Ijtimoiy mas'uliyat:** Atrofdagi voqea-hodisalarga daxldorlik hissi bilan yashash.

Ma'rifat – Jaholatga Qarshi Asosiy Qurol

Ma'rifat tushunchasi o'zining lug'aviy ma'nosiga ko'ra arabcha "arafa" (bilish, tanish, anglash) o'zagidan olingan bo'lib, u shunchaki ma'lumotlar to'plami emas, balki borliqni va insonning o'zligini chuqur idrok etish jarayonidir. Agar ma'naviyat insonning ruhiy "me'mori" bo'lsa, ma'rifat uning tafakkurini yorituvchi "mash'al" hisoblanadi.

Ma'rifat va Bilimning Farqi

Ko'pincha ma'rifatni oddiy "bilim" bilan adashtiradilar. Biroq ma'rifat bilimdan ancha kengroqdir. Bilim — bu faktlarni yod olish bo'lsa, ma'rifat — bu bilimlarni hayotga tatbiq etish, ulardan to'g'ri xulosa chiqarish va ezgulik yo'lida foydalanish san'atidir. Ma'rifatli inson axborotlar ummonida adashmaydi, chunki u nafaqat "nima"ni, balki "nima uchun" va "qanday" ekanligini ham anglab yetadi.

Jaholat — Taraqqiyotning Ashaddiy Dushmani

Jaholat faqatgina o‘qish-yozishni bilmaslik emas. Eng xavfli jaholat — bu "**murakkab jaholat**" bo‘lib, unda inson o‘zining bilmasligini anglamaydi va noto‘g‘ri qarashlarni mutlaq haqiqat deb hisoblaydi.

- **Ma’rifat** — insonni xurofotlar, asossiz qo‘rquvlar va dogmalardan xalos etadi.
- Jaholat hukmron joyda mutaassiblik, adovat va rivojlanishdan to‘xtash yuzaga keladi. Ma’rifat esa jamiyatning intellektual "o‘pkasi" bo‘lib, unga yangilik va taraqqiyot havosidan nafas olish imkonini beradi.

Tanqidiy Tafakkur — Zamonaviy Ma’rifat Mezon

Bugungi axborot asrida ma’rifatning eng muhim funksiyalaridan biri — **tanqidiy tahlil (critical thinking)** qobiliyatidir. Har kuni inson ongiga minglab turli xil xabarlar, g‘oyalar va targ‘ibotlar hujum qiladi. Ma’rifatli shaxs:

- Ma’lumotning manbasini tekshiradi;
- Mantiqiy xatolarni qidiradi;
- Hissiyotlarga berilmasdan, faktlarga tayanadi;
- "Ommaviy madaniyat" va yot g‘oyalarning asl maqsadini anglab yetadi.

Shu ma’noda, ma’rifat bugungi kunning eng kuchli "**mafkuraviy filtri**" hisoblanadi.

Tarixiy Meros: "Jaholatga qarshi ma’rifat" G‘oyasi

Buyuk ajdodlarimiz, xususan, Imom Buxoriy, Abu Rayhon Beruniy, Mirzo Ulug‘bek kabi allomalar o‘z davrida ilm-fan orqali jaholatga qarshi kurashganlar. Jadidchilik harakati namoyandalari ham (masalan, Mahmudxo‘ja Behbudiy, Abdulla Avloniy) millatni uyg‘otishning yagona yo‘li maktab va ma’rifat ekanligini ta’kidlaganlar. Ularning "Adab — bu ma’rifatdir" degan tamoyillari bugun ham o‘z qimmatini yo‘qotmagan.

Ma'rifatning Ijtimoiy Ahamiyati

Ma'rifatli inson — erkin insondir. Chunki bilimi boy, tafakkuri keng shaxsni birovning irodasiga bo'ysundirish, uni manqurtga aylantirish yoki turli buzg'unchi yo'llarga boshlash imkonsizdir. Ma'rifat jamiyatda:

- **Tolerantlik (bag'rikenglik):** O'zga qarashlarni hurmat qilish;
- **Huquqiy madaniyat:** O'z huquq va majburiyatlarini bilish;
- **Ekologik madaniyat:** Atrof-muhitga ongli munosabatda bo'lish kabi fazilatlarni shakllantiradi.

Xulosa o'rnida: Ma'rifat — bu shunchaki kitob o'qish emas, balki hayotni anglash, oqni qoradan ajratish va doimiy ravishda mukammallikka intilishdir. Jaholatga qarshi qurol sifatida ma'rifat nafaqat shaxsning, balki butun boshli millatning ozodligi va porloq kelajagini ta'minlaydi. Zero, qayerda ma'rifat quyoshi charqlasa, u yerda jaholat zulmati chekinishga mahkumdir.

Ma'rifatning zamonaviy talqinlari:

- **Raqamli savodxonlik:** Axborot asrida foydali va zararli kontentni ajrata bilish.
- **Ilm-fanga intilish:** Doimiy ravishda o'z ustida ishlash va yangi texnologiyalarni o'zlashtirish.
- **Dunyoqarash kengligi:** Turli madaniyat va qarashlarga nisbatan bag'rikenglik (tolerantlik).

Ma'naviyat va Ma'rifat Uyg'unligi

Ma'naviyat va ma'rifat bir-birisiz to'liq bo'la olmaydi. Agar inson juda bilimli (ma'rifatli) bo'lsa-yu, lekin unda ma'naviyat (axloq) yetishmasa, u o'z bilimidan yomon maqsadlarda foydalanishi mumkin (masalan, kiberjinoyatchilik yoki buzg'unchi g'oyalar tarqatish). Aksincha, inson ma'naviyatli bo'lsa-yu, ammo bilimsiz bo'lsa, u zamonaviy dunyoda o'z o'rnini topa olmaydi va osonlikcha aldov

qurboniga aylanishi mumkin.

"Bilim

— kuchda, ammo ma'naviyatsiz bilim — xatarli kuchdir."

Yoshlar Tarbiyasi va G'oyaviy Immunitet

Bugungi axborot xurujlari davrida yoshlar tarbiyasi strategik vazifaga aylandi. Internet orqali kirib kelayotgan yot g'oyalar, diniy ekstremizm va "ommaviy madaniyat"ning salbiy ta'sirlaridan himoyalalanishning yagona yo'li — yoshlarda kuchli **ma'naviy immunitetni** shakllantirishdir.

Bu jarayonda quyidagilar muhim hisoblanadi:

1. **Oila muhiti:** Farzandda ilk axloqiy tushunchalar oilada shakllanadi.
2. **Ta'lim tizimi:** Maktab va universitetlarda nafaqat fan bilimlari, balki "tarbiya" darslariga ham alohida e'tibor berish.
3. **Milliy qadriyatlar:** Al-Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sino, Navoiy va Amir Temur kabi ajdodlarimiz hayotini o'rnak qilib ko'rsatish.

XULOSA: MILLAT TARAQQIYOTINING STRATEGIK ASOSI

Xulosa o'rnida ta'kidlash lozimki, **ma'naviyat va ma'rifat** — shunchaki nazariy tushunchalar emas, balki har qanday millatning yashab qolishi va yuksalishini ta'minlovchi **hayotiy strategiyadir**. Agar jamiyatni ulkan bir bino deb tasavvur qilsak, ma'naviyat uning mustahkam poydevori, ma'rifat esa ushbu binoni yorituvchi nurdir. Poydevorsiz bino qulagani kabi, nursiz bino ham o'z fayzini va maqsadini yo'qotadi.

Qalb va Aql Uyg'unligi: Komillik Mezoni

Ma'naviyat insonning ichki "kompasi" bo'lib, uning qalbini g'arazli niyatlardan, xudbinlikdan va loqaydlikdan tozalaydi. Ma'rifat esa aqlni charxlab, insonni jaholat va xurofot zanjirlaridan ozod etadi.

- **Ma'naviyatsiz ma'rifat** (bilim) — jamiyat uchun xavflidir, chunki axloqiy tormozsiz fan va texnika buzg'unchilikka xizmat qilib qolishi mumkin.

- **Ma'rifatsiz ma'naviyat** esa — o'jizdir, chunki bilim bilan qurollanmagan yaxshi niyatlar zamon bilan bo'ylisha olmaydi. Faqatgina ushbu ikki kuch birlashgan nuqtada ijtimoiy adolat qaror topadi va inson qadri oliy darajaga ko'tariladi.

Ijtimoiy-Iqtisodiy Farovonlikning Ma'naviy Omili

Bugungi kunda iqtisodiy o'sish va innovatsiyalar nafaqat investitsiyalarga, balki **inson kapitalining sifatiga** bog'liq. Ma'naviyatli jamiyatda korrupsiya darajasi pasayadi, o'zaro ishonch va mas'uliyat ortadi. Ma'rifatli jamiyatda esa ijodiy tafakkur va ilmiy yondashuv ustuvor bo'ladi. Binobarin, iqtisodiy mo'jizalar ortida har doim kuchli milliy intizom, mehnatsevarlik va bilimga bo'lgan hurmat yotadi.

Yoshlar — Kelajakning Intellektual va Axloqiy Drayveri

Raqobatbardosh davlat bo'lish yo'lidagi eng katta sarmoya — bu yoshlar tarbiyasidir. Biz yosh avlodni faqatgina yuqori texnologiyalarni egallagan mutaxassis qilib emas, balki:

- O'z tarixi va milliy qadriyatlarini e'zozlaydigan;
- Mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatiga ega;
- Yot g'oyalarga qarshi "mafkuraviy immuniteti" shakllangan;
- Global dunyoda o'zligini yo'qotmaydigan; **yetuk shaxslar** qilib kamolga yetkazishimiz shart.

Yakuniy Hukm

Xulosa qilib aytganda, jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, qaysi xalq ilm-fan (ma'rifat) bilan axloqni (ma'naviyat) birlashtira olgan bo'lsa, o'sha xalq dunyo sivilizatsiyasiga rahbarlik qilgan. Zero, ma'rifat bilan nurlangan jamiyat hech qachon jaholat botqog'iga botmaydi, ma'naviyat bilan mustahkamlangan millat esa hech qanday tashqi tahdidlar qarshisida mag'lub bo'lmaydi.

Bizning oliy maqsadimiz — ma'rifatli dunyoda munosib o'rin egallash va ma'naviyatimiz bilan insoniyatga namuna bo'lishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. **Mirziyoyev Sh.M.** "Yangi O'zbekiston strategiyasi". – Toshkent: "O'zbekiston", 2021.
2. **Karimov I.A.** "Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch". – Toshkent: "Ma'naviyat", 2008.
3. **Abu Nasr Forobiy.** "Fozil odamlar shahri". – Toshkent: "Abdulla Qodiriy nomidagi xalq merosi nashriyoti", 1993.
4. **Abdulla Avloniy.** "Turkiy Guliston yoxud axloq". – Toshkent: "O'qituvchi", 1992.
5. **Ibrohimov A., Sultonov X., Jo'rayev N.** "Vatan tuyg'usi". – Toshkent: "O'zbekiston", 1996.
6. **Zunnunov A.** "Pedagogika tarixi". – Toshkent: "Sharq", 2004.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5040-sonli Qarori.